

СТРУКТУРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВНЕСКІВ НА ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Обґрунтовано необхідність зміни пенсійної системи України. Запропоновано авторську модель поступового переходу від солідарного пенсійного забезпечення до накопичувального з урахуванням вікових особливостей зайнятого населення.

In the article the necessity of change of the Ukraine pension system is grounded. The author model of gradual transition from the solidary pension providing to the saving pension providing is offered based on age features of the employed population.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійна реформа, пенсійні внески, солідарна пенсійна система, накопичувальна пенсійна система, моделювання перехідної пенсійної системи.

Key words: pension providing, pension reform, pension payments, solidary pension system, saving pension system, modelling of transitive pension system.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Трансформація системи пенсійного забезпечення в Україні є усвідомленою потребою, гострота якої особливо посилюється в умовах економічного спаду та песимістичних прогнозів пенсійного забезпечення на найближчі роки. Поєднуючись із проблемами посилення демографічного навантаження населення старших вікових груп на працездатне, а особливо на зайняте населення, зволікання з пенсійною реформою може спричинити ще серйозніші макроекономічні та соціальні проблеми. Відтак, обґрунтування принципів моделювання пенсійної реформи, прийнятних для населення різних вікових груп та можливих в аспекті практичної реалізації з боку органів державного управління, є особливо актуальною науково-практичною проблемою.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Окремим аспектам реформування пенсійної системи України присвячено ряд наукових праць, зокрема, Е. Лібанової, Б. Зайчука, М. Папієва, Н. Луговенко та інших. При ґрунтовному дослідженні передумов пенсійної реформи та організації взаємодії між суб'єктами різних рівнів пенсійного забезпечення, механізмів переходу до майбутньої трирівневої системи практично не обґрунтовано. Разом із тим, перехід до багаторівневого пенсійного забезпечення неможливий без урахування вікових особливостей різних груп працівників. Нівелювання ролі вже здійснених внесків на пенсійне забезпечення та ігнорування різниці у вхідних умовах працівників із певним трудовим стажем і тих, початок трудової діяльності яких співпав із початком реформи, неминуче призведе до масштабного соціального вибуху.

Відтак, **необхідним є обґрунтування такого способу пенсійної реформи**, за якого було б враховано хоча б частину внесених на пенсійне забезпечення коштів та умовно враховано їх як індивідуальний пенсійний внесок, що дасть змогу послабити соціальну гостроту трансформаційного періоду.

Виклад основного матеріалу. Можливим варіантом поступового переходу до багаторівневого пенсійного забезпечення є структурне регулювання пенсійних внесків для населення з різним трудовим стажем та здійсненими внесками. Для обґрунтування структури майбутніх внесків і виплат із різних рівнів приймають такі обмеження:

а) перехідний період становить двадцять три роки – його визначено, враховуючи, що початок трудової діяльності середньостатистичної особи співпадає з можливістю статистичного обґрунтування здійснених внесків на солідарне пенсійне забезпечення;

б) у трансформаційний період при визначенні розміру внесків в обов'язковий накопичувальний рівень мають бути враховані внески, здійснені у період роботи в умовах солідарної пенсійної системи;

в) як внесок в обов'язковий накопичувальний рівень варто прийняти частину коштів, спрямовану на солідарне пенсійне забезпечення – утримання з найманого працівника; при цьому зберігається принцип „індивідуального забезпечення”, а відшкодування здійснених внесків не потребує значних фінансових витрат від держави, оскільки у зв'язку зі змінами грошової одиниці та впливом інфляційних факторів кошти, що підлягають поверненню, є незначними, навіть для осіб із найбільшим стажем роботи (див. результати розрахунку на рис. 1).

Для того, щоб визначити внески, котрі середньостатистична зайнята особа вже сплатила до солідарної системи пенсійного забезпечення, необхідно скористатися даними про середньомісячну заробітну плату і ставку відрахувань на пенсійне забезпечення із заробітної плати найманого працівника. Ставку нарахувань на фонд оплати праці до Пенсійного фонду не враховують при розрахунку, оскільки вважають, що ця частина надходжень покриває виплати соціальних пенсій і частину виплат пільгових пенсій. Оскільки розраховують ставку внеску на накопичувальне пенсійне страхування, тобто внесок на трудову пенсію, то до уваги беруть лише відрахування з найманого працівника і припускають їхнє надходження на умовні персоналізовані рахунки працівників.

Суми пенсійних внесків, здійснених на умовно прийнятій рахунку особистої пенсії одного середньостатистичного зайнятого залежно від трудового стажу до періоду реформування, відображені на рис. 1.

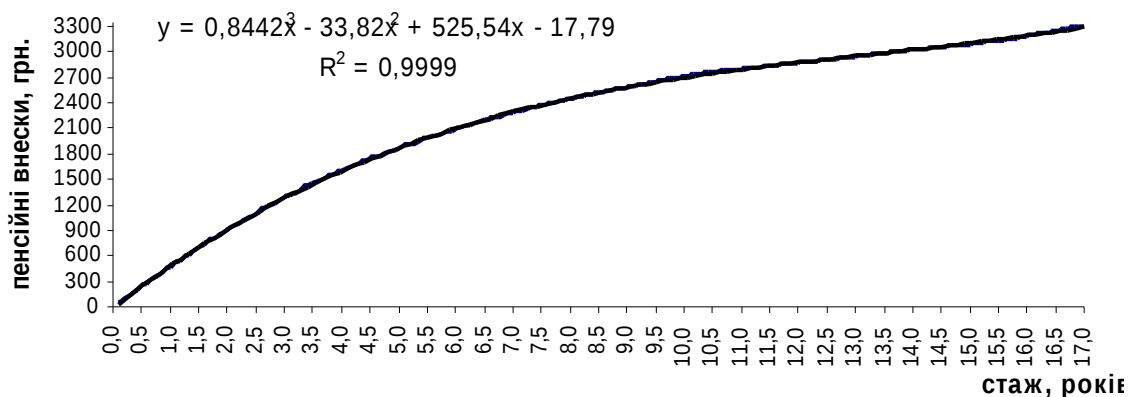

Рис. 1*. Пенсійні внески на солідарне пенсійне забезпечення

* – Рисунок складено на основі даних про середньомісячну заробітну плату і ставку внесків на пенсійне забезпечення (січень 1992 – грудень 2008 рр.) [за даними комітету статистики в Рівненській області, 1, 2] з урахуванням рівня щомісячної інфляції [3]. Сума пенсійних внесків на солідарне пенсійне забезпечення обчислена для відповідного трудового стажу особи – від максимального 17 років до мінімального 0,08 року (1 місяць).

Звичайно, що становище тієї частини населення, яке більшість свого працездатного віку відпрацювало в період дії старої пенсійної системи, погіршується, оскільки, по-перше, ставка відрахувань на пенсійне забезпечення була надто низькою, щоб накопичити адекватну суму на пенсійні виплати, по-друге, навіть за умови врахування здійснених внесків, що відповідає принципів справедливості, цих коштів на рахунках працездатних осіб немає адже вони були витрачені на пенсійні виплати минулого періоду. Тому важливим питанням залишається (задля збереження справедливості) пошук джерела фінансування пенсійних виплат, що формувалися за солідарної системи.

Як уже було зазначено, механізм структурного регулювання накопичувальних внесків базований на визначенні безпосередньо величини ставки, яку необхідно сплачувати на персоналізовані рахунки. Для цього треба скористатися розміром середньомісячної заробітної плати в наступному місяці, що передуює впровадженню накопичувального рівня пенсійного забезпечення (в даному прикладі – січень 2009 р.). Перерахування заробітної плати з урахуванням рівня облікової ставки Національного банку України, що встановлюють для рефінансування комерційних банків та покриття рівня інфляції в державі, дадуть змогу привести задані суми до майбутньої вартості – до першого року пенсійного віку. Зі суми перерахованої заробітної плати з врахуванням трудового стажу в накопичувальній системі можна визначити суму пенсійних коштів, необхідну для виплат у післяпрацездатному віці. Якщо взяти за основу середній коефіцієнт заміщення пенсією заробітної плати деяких розвинених країн 0,6 [4, с. 414], то розмір пенсійних накопичень дорівнюватиме:

$$P_n = 0,6 \cdot \left(\frac{ЗП_{дис}}{Тс(n)} \right) \cdot T_{п.п}, \quad (1)$$

де: P_n – пенсійні накопичення, здійснені в період дії накопичувальної пенсійної системи, грн.; $ЗП_{дис}$ – сума заробітної плати за період трудового стажу в накопичувальній системі, перерахована на рівень облікової ставки Національного банку України, грн.; $Тс(n)$ – трудовий стаж у період дії накопичувальної системи, років; $T_{п.п}$ – період очікуваної тривалості життя після досягнення 60 років.

Для визначення ставки відрахувань на накопичувальне пенсійне страхування можна скористатись аналітичною залежністю визначення пенсійних накопичень загалом за весь трудовий стаж:

$$\Pi = \frac{\left(\sum_{i=1}^n \left(C_i \cdot Z_i \prod_{i=i+1}^n (1+r) \right) + \sum_{k=n+1}^m C_k \cdot Z_k \right) \cdot (1+q)^{m-n}}{T_{п.п}}, \quad (2)$$

де: Π – загальна сума пенсійних накопичень, грн.; C_i – ставка солідарного внеску на пенсійне забезпечення з найманого працівника в i -ому місяці; Z_i – розмір середньої заробітної плати в i -ому місяці у період дії солідарної пенсійної системи, грн./міс.; r – рівень щомісячної інфляції; n – кількість років трудового стажу в наявності існування солідарної системи, років; C_k – ставка накопичувального внеску на пенсійне забезпечення в k -ому місяці; Z_k – розмір середньої заробітної плати в k -ому місяці у період дії накопичувальної пенсійної системи, грн./міс.; q – рівень облікової ставки Національного банку України; m – кількість років трудового стажу в період існування накопичувальної пенсійної системи, років; $T_{п.п}$ – період очікуваної тривалості життя після досягненню 60 років.

Відповідно до даної аналітичної залежності (2) ставка внеску на накопичувальне пенсійне страхування становитиме:

$$C_k = \frac{\Pi \cdot T_{п.п} - \left(\sum_{i=1}^n C_i \cdot Z_i \prod_{i=i+1}^n (1+r) \cdot (1+q)^{m-n} \right)}{\sum_{k=n+1}^m Z_k \cdot (1+q)^{m-n}}. \quad (3)$$

Таким чином, функціональна залежність величини ставки внеску на накопичувальне пенсійне забезпечення матиме вигляд:

$$C_k = f(V_c, P_b, Z_n, T_{ст}), \quad (4)$$

де: C_k – ставка внеску на накопичувальне пенсійне страхування; V_c – сума здійсненого пенсійного внеску за період наявності солідарної пенсійної системи, грн.; P_b – бажаний розмір пенсійних виплат (у даному прикладі пенсійні виплати встановлені на рівні 60% заробітної плати); Z_n – розмір заробітної плати в період дії накопичувальної пенсійної системи, грн.; $T_{ст}$ – трудовий стаж у період наявності солідарної і накопичувальної пенсійної системи.

Визначивши математично задані величини в аналітичній залежності (3) для трудового стажу в період наявності солідарної пенсійної системи від 17 до 0 років та трудового стажу, що залишається відпрацювати до максимальної величини (40 років) після введення в дію накопичувального пенсійного страхування, відповідно від 23 до 40 років можна побудувати графічну залежність ставки на накопичувальне пенсійне забезпечення від трудового стажу, врахувавши при цьому здійсненні пенсійні внески до солідарної системи (рис. 2).

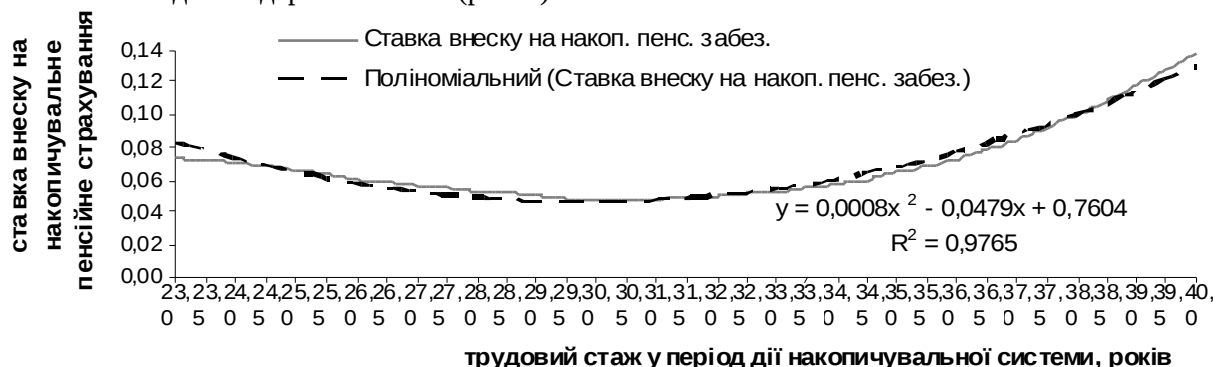

Рис. 2. Структурне регулювання внеску на накопичувальне пенсійне страхування

Враховуючи графічну залежність (рис. 2), розмір ставки внеску на накопичувальне пенсійне страхування залежатиме від тривалості трудового стажу в період наявності солідарної пенсійної системи та в період дії накопичувальної пенсійної системи. Наприклад, якщо особа пропрацювала 17

років у період наявності солідарного пенсійного забезпечення і 23 роки в період дії новоствореної системи, то внесок на накопичувальне пенсійне страхування зі заробітної плати працівника становитиме:

$$C_n(23) = 0,0008 \cdot 23^2 - 0,0479 \cdot 23 + 0,7604 = 0,0819 = 8,19\%.$$

Відповідно, чим більший трудовий стаж залишається відпрацювати в період дії накопичувальної пенсійної системи, тим вищий відсоток відрахувань на пенсійне забезпечення. В умовах остаточного переходу до трирівневого пенсійного забезпечення ставка пенсійних відрахувань становитиме для осіб, які розпочнуть свою трудову діяльність:

$$C_n(40) = 0,0008 \cdot 40^2 - 0,0479 \cdot 40 + 0,7604 = 0,1244 = 12,44\%.$$

Висновки. Зрозуміло, що необхідно переглянути цензу працездатного віку для жінок – в бік збільшення верхньої межі працездатності. На основі аналізу ймовірності дожиття до пенсійного віку для осіб жіночої статі та кількості років життя після досягнення пенсійного віку підвищення верхньої межі працездатного віку є обґрунтованим [5, с. 275–276], а також із огляду на зміну пенсійної системи і принципів накопичення пенсійних внесків на персональні рахунки справедливе зрівняння максимально допустимого періоду трудового стажу для жінок та чоловіків із метою усунення дискримінаційної ситуації в тривалості здійснення внесків. Із іншого боку, збільшення віку виходу на пенсію може і не бути загальнообов'язковим: ті особи, котрі бажають вийти на пенсію раніше, ніж у 60 років, мають на це право, якщо сума коштів, накопичена на персоніфікованому рахунку, достатня для здійснення виплат протягом тривалості життя на пенсії.

У подальшому необхідне детальне дослідження та визначення суми коштів, необхідних для покриття пенсійних виплат зі солідарної пенсійної системи до періоду остаточного переходу на загальнообов'язкове пенсійне страхування, а також аналіз джерел надходження цих коштів.

Література

1. Українське національне інформаційне агентство. Пенсійна реформа. Тарифи обов'язкових страхових внесків до Пенсійного фонду у 1991–2000 роках. Режим доступу: <http://pension.ukrinform.com.ua/stats2.htm>
2. Ліга-Закон. Ставки внеску до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування. Режим доступу: http://buhgalter.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/allDocWWW/E26C8D338CA6B647C22572880051C417?OpenDocument&ed=0000_00_00
3. Державний комітет статистики України. Індекси споживчих цін у 1991–2008 роках (до попереднього місяця). Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Якушева О. О. Структурне регулювання пенсійного забезпечення. Соціально-економічні аспекти промислової політики. Актуальні проблеми управління людськими ресурсами і маркетинга в контексті стратегії розвитку України: Сб. науч. тр. В 3 т. – Т. 1 / НАН України. Ін-т економіки пром-сти; Редкол.: Амоша А. И. (отв. ред.) и др. – Донецьк, 2007 (с. 411–417).
5. Міщук Г. Ю., Якушева О. О. Методичні засади обґрунтування вікових меж працездатності населення. Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 32 / Одес. держ. екон. ун-т; Редкол.: проф. Зверяков М. І., проф. Буркинський Б. В., доц. Ковальов А. І., доц. Никифоренко В. Г. та ін. – Одеса: ОДЕУ, 2008 (с. 272–277)